

نگاهی به پایتخت‌های ایران در طول تاریخ

تهران

براساس یک تعریف سنتی، تهران قدیم مترادف با تهران دوره قاجار دانسته می‌شود. شهری که در یک بازه زمانی نزدیک به ۱۵۰ ساله از یک دهستان کوچک به مرکز سیاسی و فرهنگی کشور ایران تبدیل شد و در حال حاضر کلان‌شهری است در رقابت با شهرهای بزرگ جهان؛ شهری با سیر تحولی بسیار جالب و دیدنی.

تهران از کی تهران شد؟

تا همین چند دهه پیش تصور می‌شد که تاریخ تهران را باید از دوره صفویه آغاز کرد. یعنی از زمانی که شاه طهماسب صفوی در سال ۹۶۴ هجری قمری به دلیل نزدیکی این آبادی به حضرت عبدالعظیم (ع) و هوای مطبوعش که به مزاج شاه صفوی خوش آمده بود، آن را اقامتگاه خود قرار داد. از آن زمان تهران دارای برج و بارو و خندق منظم شد.

این بارو دارای ۱۱۴ برج به عدد سوره های قرآن و چهار دروازه رو به چهار جهت اصلی بود.

تحقیقات باستان‌شناسی و کشفیات به دست آمده از برخی ناحیه‌ها مانند: تپه عباس‌آباد، قبطیه و بالاخره همین اواخر در خیابان مولوی و در نزدیکی یکی از قدیمی‌ترین دروازه‌های تهران قدیم، نشان داد که تهران بسیار پیش از آنکه به نظر شاه صفوی مکان مناسبی برای اقامت‌های تفریحی‌اش باشد، سکونتگاه اقوام و تمدن‌هایی بوده است و رد پای اقامت در این شهر را باید از ۵۰۰۰ (یا حتی ۷۰۰۰) تا ۳۰۰۰ سال پیش جست‌وجو کرد.

۵۰۰۰ تا ۳۰۰۰ سال پیش

قرن سوم قمری

پس از اسلام، ظاهراً قدیمی‌ترین سند فارسی که در آن به نام تهران اشاره شده، نوشته‌ای است از نویسنده‌ای به نام **ابوسعید سمرانی** مربوط به سده سوم هجری قمری که در کتاب خود، از شخصی به نام **ابوعبدالله محمدابن حامد تهرانی** رازی که اهل تهران بوده و در سال ۲۶۱ هجری قمری درگذشته است، یاد می‌کند.

ابن حوقل جغرافی‌دان مسلمان، در سال ۳۳۱ هجری قمری در تعریف از تهران نوشته است که تهران در شمال شهری قرار دارد و دارای باغ‌های فراوان و میوه‌های متنوع است.

قرن چهارم قمری

ابن بلخی در کتاب «فرسانامه» خود که در اوایل قرن ششم هجری قمری نوشته است، از انار تهران به‌عنوان محصولی مرغوب یاد می‌کند.

یاقوت حموی،

تاریخ‌نویس و جغرافی‌دان قرن هفتم هجری قمری نیز در کتاب خود به خانه‌های زیرزمینی و ۱۲ محله تهران با باغ‌ها و بستان‌های آن اشاره می‌کند. **زکریای قزوینی** دیگر تاریخ‌نویس قرن هفتم نیز از تهران پرجمعیت، باغ و باغات آن و شهرت میوه‌ها و به ویژه انار و همچنین از خانه‌های زیرزمینی آن که مثل خانه موش کور بوده، یاد کرده است.

قرن هفتم قمری

قرن هشتم قمری

در اواخر قرن هشتم هجری قمری، **حمداالله مستوفی** تهران را روستایی معتبر از توابع «غار» دانسته است. تهران در دوره حمله مغول‌ها به ری، پناهگاه مردمی بود که به دلیل غارت و قتل عام ساکنان ری، مجبور به فرار از خانه و کاشانه شده بودند. در دوره ایلخانان، **غازان خان** سعی بسیاری در بازسازی ری کرد، اما تلاش‌های او نتیجه‌ای جز خرابی بیشتر نداشت و همین امر باعث شد تا تهران به تدریج نام و نشانی جدی‌تری بیابد.

▲ دروازه ماشین‌دودی، دوره قاجار

▲ اسکلت بانوی ۷ هزار ساله و ظروف بالای سرش همان‌طور که کشف شده‌است.

از حدود سال ۱۳۰۰

هجری شمسی به بعد روند گسترش و پیشرفت شهر تهران سرعت بسیار پیدا کرد. با نابودی بناها و دروازه‌های قدیمی، تهران از تمام جهات وسعت یافت و از نظر هندسی، شکلی منظم پیدا کرد. از همین زمان به تدریج ساختمان‌ها و تأسیسات مهمی مانند بانک ملی، وزارت امور خارجه، شهرتانی کل کشور، ایستگاه راه‌آهن، دانشگاه تهران، فرستنده رادیو تهران و چندین بیمارستان مدرن در تهران ساخته شدند. این تحولات در دوران پهلوی دوم نیز با ساخت بناهایی مانند برج آزادی، موزه هنرهای معاصر، موزه فرش، ساختمان تلویزیون ملی ایران، پارک ملت و ... و احداث مکان‌هایی با معماری مدرن در تهران ادامه یافت.

۱۳۰۰ شمسی

انقلاب اسلامی ایران

۱۲۸۴ قمری

در دوران ناصرالدین شاه، تهران گسترشی ناگهانی یافت تا جایی که دیگر حصار و باروی قدیم جواب‌گوی نیازهای شهر تهران نبود. روز یکشنبه یازدهم شعبان ۱۲۸۴ نزدیک دروازه دولت چادر بزرگی برپا شد و جمعی از بزرگان، معارف و مردم آنجا گرد هم آمدند و طی مراسمی، ناصرالدین شاه کلنگ تفره‌ای سامان‌دهی محدوده تهران را بر زمین زد. در همین روز بود که تهران از سوی ناصرالدین شاه «دارالخلافه ناصری» نامیده شد.

برزین، جهانگرد و خاورشناس روسی، نقشه‌ای از تهران در مسکو چاپ کرد. براساس این نقشه و گفته‌های وی، باروهای شهر که ۳۰۰ سال از قدمت آن‌ها گذشته بود، همچنان مورد استفاده بودند. روشن است که شهر هنوز در محور بازار متمرکز بوده و محله‌های «چاله میدان» و «عودلاجان» در شرق و «سنگلج» در غرب از جمله مناطق کم‌جمعیت به نظر می‌رسند. جالب اینجاست که باغ‌های زیادی در نواحی وسیعی از شهر در این نقشه دیده می‌شوند.

۱۲۵۷ قمری

پس از انقلاب اسلامی برای مرتبه‌ای دیگر تغییرات بسیار مهم و عمده‌ای در تهران رخ دادند. طی جنگ تحمیلی خسارت‌های بسیاری به مکان‌های مسکونی، تجاری و اداری وارد آمد که بازسازی تمامی آن‌ها حتی پیش از اتمام جنگ آغاز شد. از اتمام جنگ تحمیلی تا این زمان عملیات نوسازی و گسترش محدوده شهری و ساخت بناها و سازه‌های مهم برای آسانی رفت‌وآمد در دستور کار شهرداری تهران قرار گرفت. از جمله این اقدامات مهم باید به بنای برج میلاد، اتمام فرودگاه امام خمینی (ره) و احداث پارک‌های متعدد اشاره کرد.

▲ پل طبیعت

دلواله، جهانگرد معروف ایتالیایی، در سال ۱۰۲۸ هجری قمری از تهران دیدن کرد و آن را شهری بزرگ‌تر از قزوین با جمعیتی اندک گزارش کرده است.

قرن نهم قمری

کلاویخو، سیاح و جهانگرد اسپانیایی، که در ابتدای قرن نهم هجری قمری، یعنی زمان تیموریان به‌عنوان سفیر هانری سوم، پادشاه اسپانیا، به دربار امیرتیمور گورکانی سفر کرده بود، از تهران به‌عنوان شهری بسیار وسیع و دلپذیر یاد کرده است که مدتی در آن اقامت داده شده بود. از نوشته‌های کلاویخو این‌طور برمی‌آید که محدوده تهران در زمان تیموریان بین محل فعلی امامزاده سیداسماعیل در جنوب شرقی و امامزاده یحیی در شمال شرقی بوده است.

موقعیت جغرافیایی تهران، یعنی قرار گرفتن این شهر در محل تلاقی یک گذرگاه باستانی که خراسان، مازندران و آذربایجان راه یکدیگر می‌تپاند، از دلایل اصلی توجه شاهان صفوی به تهران بود.

۱۰۲۸ قمری

▲ تهران در دوران ناصرالدین شاه قاجار

▲ امامزاده سیداسماعیل